

Voorlopige opheffing bescherming openluchtwembad Ieper, fabrieksschoorsteen Ramskapelle, torenkraan Boelwerf Temse, huis van Bouchaute Lembeke

Waarom deze reactie?

Deze brief vertolkt het standpunt van Gorduna vzw – de sectororganisatie van de architecten die professioneel actief zijn in de conservatie en de restauratie van gebouwd erfgoed – op de voorlopige opheffingsbesluiten, door minister Matthias Diependaele, bevoegd voor Onroerend Erfgoed, ondertekend op 28 en 29 september 2021 en verschenen in het Belgisch Staatsblad van 26 oktober 2021.

De vier dossiers vertonen een gelijkaardige problematiek. Met de motivatie voor het opheffen van de beschermingen kan Gorduna vzw niet akkoord gaan.

Voorgeschiedenis van de dossiers

Met uitzondering van het dossier voor het huis van Bouchaute hebben de dossiers gemeen dat er een lange voorgeschiedenis is van voorstudies (beheersplannen tot en met volledige restauratiedossiers).

De lokale besturen die in het verleden belangrijke engagementen namen voor de restauratie van deze beschermde monumenten (of voor de publieke verwerving van privaat eigendom) zijn nu de trekker van het openbaar onderzoek voor de opheffing.

Uit de opheffingsdossiers komen ook de werkelijke motieven van deze lokale besturen naar boven om, ondanks de belangrijke gevoerde inspanningen, niet meer met het dossier verder te gaan. In hun standpunt belangrijke argumenten om de bescherming te laten opheffen zijn bijvoorbeeld het wegvallen van de motivatie bij een hoog uitvallende restauratiekost of een gewijzigde visie ten gevolge van een veranderde coalitie.

Voor het huis van Bouchaute is de goesting van de gemeente er nooit geweest. Van de drie gebouwen die de kern uitmaken van de bescherming als dorpsgezicht en die alle drie gemeente-eigendom zijn of waren, werden reeds twee gebouwen in 2000 afgebroken, waarbij de bindende voorwaarde van Onroerend Erfgoed voor de sloop, in casu de eis dat vervangende nieuwe volumes zouden worden opgericht, naast zich neer gelegd werd. De gedeeltelijke opheffing van de bescherming als dorpsgezicht heeft als bedoeling om het derde gebouw te kunnen slopen, een gebouw dat sinds de bescherming als dorpsgezicht in 1986 amper nog onderhouden werd.

Opheffing van de bescherming omwille van het algemeen belang

Reeds bij het openbaar onderzoek naar aanleiding van de conceptnota Onroerend Erfgoeddecreet in 2011 wees Gorduna op het gevaar van een te vage en onvoldoende gemotiveerde invulling van de notie 'algemeen belang' voor de opheffing van beschermingen¹.

(citaat)

Punt 2.2.5 van de conceptnota heeft het over een afwegingskader waarbij ruimtelijke behoeften van andere maatschappelijke activiteiten zullen worden afgewogen tegen de erfgoedwaarden van het beschermd erfgoed, wat kan resulteren in een opheffing van de bescherming bij besluit van de bevoegde minister².

De huidige procedure [noot: de regelgeving van toepassing tot 1 januari 2015] voorziet een dergelijke afweging niet. Een aanvraag voor opheffing van bescherming wordt heden door de minister genomen, na de KCML³ te hebben gehoord, na evaluatie van de al dan niet bewaarde intrinsieke erfgoedkwaliteiten van het monument.

Wij zijn bevreesd voor een vage beschrijving, wat zou kunnen leiden tot een willekeurige invulling van deze mogelijkheid. Gaat het om maatschappelijke behoeften van supralokaal (nationaal / gewestelijk) belang of tevens om behoeften van lokaal belang ?

Temeer dient aangestipt dat :

- * ruimtelijke behoeften, hoe urgent ze ook zijn, vaak een vluchtig karakter blijken te hebben in verhouding tot de (eventueel te verliezen) erfgoedwaarden;*
- * ruimtelijke behoeften vaak op meerdere wijzen kunnen ingevuld worden, mits wil en studie.*

In de voorliggende dossiers wordt het algemeen belang ingeroepen om de beschermingen op te heffen. In geen van de vier dossiers worden de erfgoedwaarden betwist die aan de basis lagen van de oorspronkelijke bescherming of wordt aangetoond dat zij onherroepelijk verloren zouden zijn gegaan.

In de vier dossiers wordt de opheffing van de bescherming omwille van het algemeen belang niet of onvoldoende gemotiveerd.

In de dossiers van de fabrieksschoorsteen, de torenkraan en het huis van Bouchaute wordt het algemeen belang voor de opheffing van de bescherming als volgt gedefinieerd : *'Het belang van de bescherming is geëvolueerd ten opzicht van het algemeen belang op het ogenblik van de bescherming'*. Hierbij worden de erfgoedwaarden (= algemeen belang op het ogenblik van de bescherming) echter niet vermeld, laat staan geëvalueerd. Noch wordt

¹ Nota van Gorduna (feitelijke vereniging) van 20.04.2011, overhandigd op het kabinet van minister Geert Bourgeois.

² Dit werd zo verankerd in het Onroerend Erfgoeddecreet van 12.07.2013

Art. 6.2.1. De Vlaamse Regering kan een besluit tot definitieve bescherming in de volgende gevallen geheel of gedeeltelijk wijzigen of opheffen: 3° de gehele of gedeeltelijke wijziging of opheffing is vereist omwille van het algemeen belang. (Andere mogelijkheden/noodzaken tot opheffen van een bescherming zijn:)

1° de erfgoedwaarden van het beschermde goed zijn onherstelbaar aangetast of verloren gegaan;

2° een verplaatsing van het beschermde goed is noodzakelijk voor het behoud ervan;

³ Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen, sinds het nieuwe Onroerenderfgoeddecreet de Vlaamse Commissie voor Onroerend Erfgoed (VCOE).

aangetoond of toegelicht hoe dan wel dat belang is geëvolueerd en wat daarvan de impact is op de veronderstelde erfgoedwaarden.

Bij het huis van Bouchaute wordt als bijkomende motivatie opgevoerd dat het draagvlak voor de bescherming weggevallen is omdat het gebouw geïsoleerd kwam te staan binnen het dorpsgezicht. Het lijkt ons dat dat er aan draagvlak geen gebrek zou zijn als de gemeente Kaprijke de bindende voorwaarde had gevolgd na de sloop van de aanpalende gebouwen in 2000 en/of het gebouw in kwestie eerder had gerenoveerd.

Bij het openluchtwembad wordt gesteld dat de geplande verbeteringswerken voor de waterbeheersing het belang van de bescherming overstijgen. In het opheffingsdossier, noch in de geciteerde documenten, wordt dit verder gemotiveerd met bijvoorbeeld onderzochte alternatieve tracés of oplossingen waarbij zonder verlies aan erfgoedwaarden kan worden gewerkt. Uit de context blijkt dat met deze infrastructuurwerken vooral een stok is gevonden om de hond mee te slaan.

Gorduna vzw kan niet akkoord gaan met het opheffen van beschermingen op basis van een dergelijke zwakke motivatie omwille het 'algemeen belang' en begrijpt niet dat de minister zonder meer hieraan zijn medewerking verleent.

Heel wat lokale besturen die nog met een beschermd monument op hun maag liggen zullen zich nu alvast in de handen wrijven.

Discrepantie met handhaving

De bescherming van het onroerend erfgoed gebeurt steeds in het algemeen belang, waarbij niet van tel is wie de eigenaar is of wat zijn financiële draagkracht is.

Waar drie lokale besturen en één particuliere eigenaar zich nu kunnen bedienen van de motivatie omwille van algemeen belang om onder een bescherming uit te komen, hebben doorsnee (particuliere) eigenaars die niet aan hun verplichtingen voldoen minder 'geluk': zij worden met een handhavingstraject of in zeldzame gevallen met een onteigening geconfronteerd.

De vier voorliggende dossiers doen dus afbreuk aan het gelijkheidsbeginsel.

Bezwaar tegen het opheffen van de bescherming

Met de vier opheffingsdossiers wordt een heel negatief signaal gegeven, met name dat erfgoed bezitten en onderhouden een (te) zware last is om te dragen, en dat de Vlaamse Overheid kan helpen daar onderuit te komen. Dit staat diametraal tegenover een positieve benadering van bescherming : dat gebouwbeheerders erkend worden voor hun erfgoed, voor hun beheer ervan en dat zij op vele manieren hiervoor steun vanwege de Vlaamse Overheid kunnen krijgen.

Gorduna vzw uit bezwaar tegen de opheffing van de bescherming van het openluchtwembad te Ieper, de fabrieksschoorsteen te Ramskapelle, de torenkraan Boelwerf te Temse en het huis van Bouchaute te Lembeke omwille van de volgende redenen:

- omwille van de werkelijk onderliggende motieven van de eigenaars-beheerders die budgettair van aard zijn of te maken hebben met een verschil van visie of zelfs bewuste verwaarlozing;
- omwille van het aangehaalde motief van algemeen belang, dat niet of onvoldoende wordt aangetoond;
- omwille van de schending van het gelijkheidsbeginsel.

Openluchtwembad te Ieper - specifiek

Op 11 juni 2009 werd het openluchtwembad te Ieper, samen met twee zwembaden te Kortrijk en een zwembad te Brugge, beschermd als monument omwille van de historische, architectuurhistorische en sociaal-culturele waarde.

Het openluchtwembad in Ieper werd geopend in 1885 na een dringende vraag voor een zwemschool, in eerste instantie bedoeld voor het leger. Daarna werd het complex eind jaren 1920 omgebouwd en vernieuwd tot een zwembad met solarium, volledig binnen het toenmalige gedachtengoed.

Het zwembadcomplex maakt in eerste instantie onlosmakelijk deel uit van de oorlogsgeschiedenis van Ieper, en maakt dus eveneens deel uit van de oorlogsherinnering, het speerpunt van de toeristische ontsluiting van de stad Ieper.

Het zwembad maakt sinds de ingebruikstelling eveneens deel uit van het collectieve geheugen van heel wat Iepenaars. De sociaal-culturele waarde van het openluchtwembad is daardoor erg groot. Ze is getuige van de evolutie van de zwembadcultuur, wat eveneens zo benoemd wordt in het beschermingsbesluit. Bij de sluiting in 2001 bleek er een zeer groot maatschappelijk draagvlak om het openluchtwembad te behouden, doch toen waren de normen van milieuwetgeving bepalend en een uitzondering was niet te bekomen.

Bovendien is de typologie van een dergelijk openluchtwembad zeer kwetsbaar. Talrijke voormalige zwembaden uit deze periode zijn verdwenen, verdwijnen of zijn onherkenbaar verbouwd. In het beschermingsbesluit wordt dit zeldzame aspect eveneens benadrukt, waardoor de historische waarde zeer hoog is.

Het onderzoek naar de herbestemming als ontspanningsruimte sinds 2015 werd door het huidige bestuur abrupt en voortijdig beëindigd.

Het herbestemmingsonderzoek gaat uit van een nieuwe functie voor het zwembad als sociale ontmoetings- en evenementenruimte, een plaats voor natuurontwikkeling en -

educatie en ruimte voor zachte recreatie. In het herbestemmingsonderzoek werden verschillende concrete scenario's opgenomen, die steeds gevalideerd en bevestigd werden door de leperse administratie.

Dat het openluchtwembad niet herbestembaar zou zijn, zoals in de vraag van de stad Ieper van 9 juni 2020 voor de opheffing van de bescherming wordt gesteld, is niet correct of minstens voorbarig.

De opheffing van de bescherming wordt gemotiveerd aan de hand van de geplande verbeteringswerken voor de waterbeheersing door de Vlaamse Milieumaatschappij (VMM), die omwille van dringende redenen het belang van de bescherming overstijgen. Alternatieven met het behoud van het openluchtwembad zouden er met andere woorden niet zijn.

Dit is een incorrecte voorstelling van de feiten.

Bij het herbestemmingsonderzoek van het zwembad uitgevoerd door Stramien, in samenwerking met Hydroscaan en de VMM, werd van bij de aanvang rekening gehouden met hemelwaterafvoer langs het zwembad. Tijdens de volledige studieopdracht werden de nu aangehaalde bezwaren nooit geopperd. Integendeel, de VMM was en is steeds voorstander voor een oostelijke afvoer van hemelwater via het openluchtwembad en achtte de waterverbinding naar de Wieltjesgracht als een goed haalbaar alternatief. De VMM heeft daartoe steeds zijn professionele medewerking aan dit dossier gegeven.

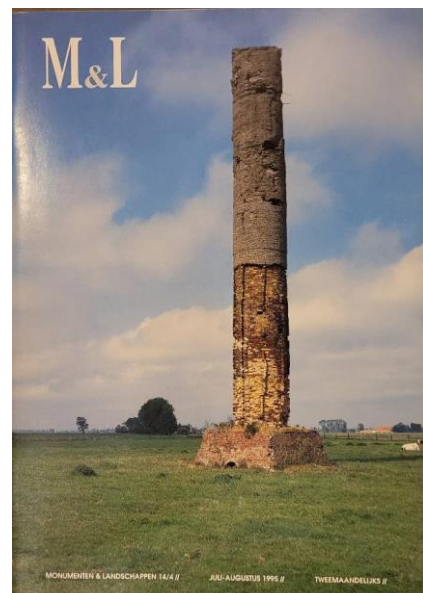
Gorduna vzw maakt bezwaar tegen de opheffing van de bescherming van het openluchtwembad. De opheffing omwille van het algemeen belang wordt niet correct en onvoldoende gemotiveerd.

Fabrieksschoorsteen Ramskapelle - specifiek

De fabrieksschoorsteen te Ramskapelle wordt als observatiepost van WOI op 2 juni 1992 beschermd als monument. Het is hierbij, samen met zeven andere monumenten, een van de vroegste beschermingen van het erfgoed van WOI; voor een nieuwe en grotere thematische beschermingsronde is het wachten tot de vooravond van de 100-jarige herdenking.

De fabrieksschoorsteen werd beschermd omwille van zijn historische, artistieke en documentaire waarde.

De historische en documentaire waarde van deze observatiepost kan niet overschat worden, als unieke getuige van de artillerie slag, onderdeel van de stellingenoorlog naast het meer bekende verhaal van de inundaties. Met 2017 als hoogtepunt waarbij nagenoeg alle slachtoffers aan Britse kant vallen, is het een monument van internationaal belang. De schoorsteen is een solitair 'landmark' in het landschap, wat de artistieke waarde onderstreept; om die reden werd het ook als cover geselecteerd voor het nummer van het tijdschrift M&L, waarin de reeks van beschermingen wordt besproken.

Sinds de bescherming zijn tal van initiatieven opgestart door en met de private eigenaars om het monument, dat reeds op het ogenblik van de bescherming in slechte toestand verkeerde, te restaureren. De lokale en provinciale overheden schaarden zich mee achter het initiatief, door toezeggingen voor ofwel verhoogde premiebijdrages, ofwel beheersovername, ofwel bijkomende studies.

Het oorlogserfgoed is vaak problematisch. Omwille van het efemere karakter waarmee de gebouwen werden opgericht is de bouwfysische toestand van wat de tijd overleefde vaak uitermate slecht. Heel vaak gaat het omwille van de enorm hoge restauratiekosten om niet economisch te herbestemmen erfgoed al of niet onder het statuut zonder economisch nut (ZEN).

Het is niet evident dat voor dit erfgoed dergelijke grote inspanningen door een privé persoon moeten worden gedragen, zelfs onder verhoogde premietoelage voor ZEN-erfgoed. Er zijn diverse voorbeelden van gerestaureerd oorlogserfgoed, nadat een lokaal bestuur de zorg ervoor heeft overgenomen.

Gorduna vzw roept op dat het lokaal bestuur of een hogere overheid hun verantwoordelijkheid in dit dossier zou opnemen.

De fabrieksschoorsteen heeft, ondanks het feit dat de toestand er in bijna dertig jaar niet zal op vooruit zijn gegaan, nog steeds dezelfde conservatieproblematiek en nog steeds dezelfde erfgoedwaarden als op het ogenblik van de bescherming in 1992.

Gorduna vzw maakt bezwaar tegen de opheffing van de bescherming van de fabrieksschoorsteen. De opheffing omwille van het algemeen belang wordt onvoldoende gemotiveerd.

Torenkraan van de Boelwerf Temse - specifiek

De torenkraan van de Boelwerf te Temse wordt op 22 juni 2004 beschermd als monument op vraag van de huidige eigenaar én initiatiefnemer voor de opheffing van de bescherming, de gemeente Temse. Ze werd beschermd omwille van de sociaal-culturele en industrieel-archeologische waarde en als blijvend landmark voor de industriële geschiedenis van de Boelwerf en een eerbetoon aan het roemrijke scheepsbouwverleden van de gemeente Temse.

De kraan werd in 1957 voor Cockerill Yards in Hoboken gebouwd en in 1986 naar Boelwerf Temse, toen nog één van de overlevende scheepswerven, overgebracht. De industrieel-archeologische waarde wordt vertegenwoordigd door de zeldzaamheid van deze machine. Behoudens een relatief groot aantal van 14 elektrische kranen in Antwerpen, zijn enkel deze kraan in Temse en de elektrische halfportaalkraan in Oostende als monument beschermd⁴.

Het sociaal drama van de sluiting van de werf in 1994 is nog steeds een open wonde in de regio, waardoor het actiecomité *Scheepsbouwers en hun kraan* meer dan 1.800 handtekeningen verzamelt tegen de opheffing van de bescherming⁵. De sociaal-culturele waarde van de bescherming ligt in de unieke getuigenis van de kraan aan 150 jaar scheepsbouwgeschiedenis. De gemeente Temse is in 2002 met dezelfde argumentatie ook de initiatiefnemer geweest voor de bescherming.

⁴ In meer genieten nog twee handbediende kranen te Antwerpen, drie hydraulische kranen in Antwerpen en één hydraulische kraan in Stekene nog bescherming als monument.

⁵ De Standaard, editie 16.11.2021

Na de opmaak van een beheersplan en een integraal uitvoeringsdossier wordt in 2018 een onroerend erfgoedpremie dossier ingediend. Als lokaal bestuur voorziet gemeente Temse een eigen bijdrage van 20 % van de restauratiekosten. Omwille van een onvolledigheid in het dossier die niet tijdig aangevuld raakt en na een wijziging van de premievoet voor lokale besturen, ziet gemeente Temse na 1 januari 2019 echter aan tegen een eigen bijdrage van 40 % van de restauratiekosten.

Omwille van de hoge restauratiekosten en de blijvende onderhoudsgevoeligheid – elementen die intrinsiek zijn aan erfgoed in staal en daardoor ook al op het ogenblik van de bescherming gekend waren – wordt op vraag van de gemeente Temse nu overgegaan tot de opheffing van de bescherming.

Gorduna vzw wijst er op dat de lokale overheden de hoogste premiepercentages kunnen krijgen voor toegankelijk erfgoed, die gelijk zijn aan het premiepercentage van erfgoed zonder economisch nut (ZEN) dat privé eigenaars kunnen genieten.

Gorduna vzw roept gemeente Temse op haar verantwoordelijkheid te nemen. De erfgoedwaarden van de torenkraan zijn nog steeds dezelfde als bij de bescherming.

Gorduna vzw maakt bezwaar tegen de opheffing van de bescherming van de torenkraan. De opheffing omwille van het algemeen belang wordt onvoldoende gemotiveerd.

Gedeeltelijke opheffing bescherming als dorpsgezicht te Lembeke – schrappen van het huis van Bouchaute - specifiek

Op 22 oktober 1986 wordt het dorpscentrum van Lembeke beschermd. Belangrijk element in het beschermingsbesluit zijn de 18de- en 19de-eeuwse burgerhuizen, met hun rotsbepleistering, waarbij Lembekedorp 37, 38 en 39 worden genoemd in het besluit.

Uit het opheffingsdossier en het beheersplan blijkt dat de drie panden benoorden het kerkhof nog steeds eigendom van gemeente Kaprijke zijn; de in 2000 gesloopte panden Lembekedorp 37 en 38 betroffen het oude gemeentehuis van Lembeke.

De genoemde panden worden gesloopt omwille van de openbare veiligheid gezien hun zeer slechte toestand, evenwel niet alvorens een vergunning werd verleend waarbij Onroerend Erfgoed als bindende voorwaarde stelt dat nieuwe volumes moeten worden opgericht die bij de bestaande gebouwen aansluiten.

Gemeente Kaprijke sloopt en legt echter die voorwaarde naast zich neer.

Heden wordt na vraag van de gemeente Kaprijke een deel van de bescherming van het dorpsgezicht opgeheven; de afbakening daarvan valt centraal in het dorpsgezicht en op het perceel van het huidige adres Lembekedorp 39. Als motivatie voert gemeente Kaprijke aan dat de bouwvallige staat van het gebouw de inwoners een doorn in het oog is, dat het gebouw geïsoleerd staat sinds de afbraak van de nrs. 37 en 38 en een ontwikkeling van het dorpscentrum in de weg staat.

Tussen de regels van het opheffingsdossier door kan gelezen worden dat gemeente Kaprijke de belangrijkste verantwoordelijke is voor de slechte staat van het gebouw, dat sinds de bescherming in 1986 niet of nauwelijks onderhouden werd. Ze is zelf verantwoordelijk voor het te niet gaan van de erfgoedwaarden van de gebouwen Lembekedorp 37 en 38.

De gemeente Kaprijke heeft niet of onvoldoende voldaan aan het actieve behoudsbeginsel, haar wettelijk opgelegd sinds de bescherming van 1986.

Gorduna vzw roept de gemeente Kaprijke op om finaal haar verantwoordelijkheid te nemen.

Gorduna vzw stelt daarnaast vast dat in het beheersplan voor het beschermd dorpsgezicht – onder supervisie van de gemeente Kaprijke opgemaakt – het bedoelde pand als één van de zes waardevolle erfgoedgebouwen van het dorp wordt aangeduid, naast de als monument beschermde gebouwen. Het is een van de meest historische gebouwen binnen de bescherming en zeer typisch voor en ei zo na het enige relict van deze periode binnen de bescherming.

Het gebouw vormt een sterk ensemble met de als monument beschermde Sint-Egidiuskerk, dat stedenbouwkundig nog kan versterkt worden door een kwaliteitsvolle nieuwbouw ter hoogte van de gesloopte panden nrs. 37 en 38.

Gorduna vzw kan niet akkoord gaan met de wijze waarop de aanpassing van het beschermd dorpsgezicht hier in voorlopig ontwerp voorligt.

Het al of niet kunnen slopen van een gebouw in een beschermd stads- of dorpsgezicht is een afweging die onafhankelijk van de aanpassing van de bescherming moet kunnen gebeuren.

Het laten aanpassen van de begrenzing van de bescherming (nota bene een perceel centraal in de bescherming gelegen) en met als enige bedoeling een pand te kunnen slopen is een te vermijden precedent in de Vlaamse beschermingsgeschiedenis van grotere gehelen.

Gorduna vzw maakt bezwaar tegen de gedeeltelijke opheffing van de bescherming van het dorpsgezicht, met name het lichten van het huis van Bouchaute uit de bescherming. De opheffing omwille van het algemeen belang wordt onvoldoende gemotiveerd.

Gorduna vzw is niet akkoord met de motivatie van het verlies van draagkracht, waarbij naar een door de gemeente georganiseerde enquête van 2009 wordt verwezen. De gemeente zelf is, waar zij als eigenaar aan het actieve behoudsbeginsel heeft verzaakt en verantwoordelijk is voor de leegstand en de verwaarlozing, ook de enige verantwoordelijke voor het verlies van die draagkracht.

Gorduna vzw

Philip Baelus - ARAT | Karel Beeck - Architecten Beeck & Hermans | Sofie Beyen - Studio Roma | Evy Bouwen - RE-ST | Karel Breda - Karel Breda architectenbureau | Wouter Callebaut - Wouter Callebaut architecten | Stijn Cools - aNNo architecten | Benoît Delaey - Benoît Delaey conservatiearchitecten | Alex Demeyere - Demeyere J&A | Jan de Moffarts - ALTSTADT | Philippe Depotter - Bressers architectenbureau | Maarten Dobbelaere - Maarten Dobbelaere architectenbureau | Robin Engels - Origin Architecture & Engineering | Thomas Feyen - Karuur architecten | Mieke Goegebuer - JUXTA architectuur | Anne Gorié - Patine Architecten | Elfi Hermans - Architecten Beeck & Hermans | Michel Janssen - Architectenbureau Michel Janssen | Jochen Ketels - Árter Architects | Sylvie Lamsens - JUXTA architectuur | Kurt Loomans - Erfgoed & Visie | Rudi Mertens - MAAT_WERK architecten | Veerle Nys - Architect Veerle Nys | Sabine Okkerse - Sabine Okkerse architectenbureau | Barbara Pecheur - Origin Architecture & Engineering | Stefanie Reyskens - Steenmeijer Architecten | Thomas Serck - Architectenbureau Serck | Rutger Steenmeijer - Steenmeijer Architecten | Geert Teirlinck - Altran | Stijn Thomas - Team van Meer Architecten & co | Nele Vancaeyseele - aNNo architecten | Barbara Van der Wee - Barbara Van der Wee Architects | Mark Vanhecke - Architectenbureau Vanhecke & Suls | Sara Van Rompaey - E² ARC | Dries Vanhove - Dries Vanhove architectenbureau | Isolde Verhulst - Perspectiv architecten | Sébastien Vermeersch - LMS Vermeersch | Edith Vermeiren - Erfgoed & Visie | Philippe Vierin - noAarchitecten